

MISLAVA BERTOŠA

Filozofski fakultet, Odsjek za lingvistiku

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

mertosa@ffzg.hr

PREZIMENSKI SUFIKSI I KULTURALNA HETEROGENOST

(na korpusu prezimena nadjevenih napuštenoj djeci u tršćanskom
nahodištu 1839. godine)¹

U radu se, na korpusu izmišljenih prezimena nadjevanih nahodima prihvaćenim u tršćanski orfanotrofij u godini 1839., ispituju jezično podrijetlo, raznovrsnost oblika i učestalost upotrebe/tvorbena plodnost sufikasa i posebnih jezičnih segmenata kojima su ona bila konstruirana. Navedena se obilježja sufikasa i završnih segmenata koji su bili upotrebljavani za konstrukciju prezimena promatraju u okvirima jezične, nacionalne i konfesijske heterogenosti grada Trsta u XIX. stoljeću.

1. Uvod

Od mnogobrojnih pristupa onomastičkoj građi etimološki i kontaktni pristup možda su i najučestaliji, posebice ako su kombinirani s dijakronijskim pristupom, pa tako neke onomastičke discipline imaju i bitnu ulogu u osvjetljavanju ekonomske, zemljopisne, pravne i, dakako, jezične povijesti². Svakako je rjeđe

¹ Ovaj je skromni prilog izraz zahvalnosti i odanosti prema akademiku Petru Šimunoviću na čijim sam se predavanjima na poslijediplomskome studiju prvi put dublje susrela s fascinantnim svijetom onomastike. Dok sam sjedila u Svečanoj dvorani zadarskoga Filozofskog fakulteta, kao i uvijek, što bliže prozoru, njegove su riječi odvukle moju pažnju i odvratile moj pogled s nemirne morske površine i razigranih vrhova ugljanskih brežuljaka, za određeno vrijeme određivši nove horizonte mojim interesima. Ono što je bilo zamišljeno kao običan seminarski rad, stjecajem okolnosti preraslo je u puno opsežnije, dublje i dulje istraživanje koje je potvrdilo i učvrstilo moje prvotne dojmove o svijetu imena. I iako sam sada, opet stjecajem okolnosti, veoma daleko od takvih tema, veoma mi je drago što mi se pružila prilika za povratak, makar kratkotrajan, onomastičkim promišljanjima.

kontaktno proučavanje imena iz sinkronijske perspektive, a još je rjeđi kontaktni sinkronijski pristup imenima u nekom određenom razdoblju u prošlosti³. Posljednjim je navedenim pristupom motiviran upravo ovaj prilog koji, polazeći od korpusa izmišljenih prezimena nadjevenih tršćanskim nahodima u godini 1839., pokušava ocrtati vezu između podrijetla sufikasa i ostalih završnih segmenata tih umjetno konstruiranih prezimena⁴ i kulturalne heterogenosti prostora unutar kojega su nastala – grada Trsta i njegova orfanotrofija.

Poznato je da »nastanak i etiologija imena nisu slučajni«⁵ te da je u onimima uopće, pa tako i u antroponimima, kodiran «niz povijesno-kulturnih informacija» (Šimunović 1995: 304). Ove i inače bitne spoznaje dobivaju dodatnu važnost i novu značenjsku nijansu kad se primijene na nahodsku antroponimijsku građu, i to iz nekoliko razloga:

1. nahodska prezimena nastajala su na umjetan način: nisu bila naslijeđena, nego su bila izmišljena u trenutku djetetova (najčešće novorođenčetova) primitka u orfanotrofij koji je slijedio čin roditeljskoga napuštanja;
2. izmislila ih je osoba koja je bila svojevrstni nadjevatelj po dužnosti i koja je svakodnevno izmišljala prezimena (nerijetko i cjelovite imenske formule) i nadijevala ih prihvaćenoj djeci; zato su takva prezimena uvijek nastajala kao kreacije motivirane njezinim trenutnim nadahnućem⁶;
3. izmišljena su u konkretnim povijesnim i društvenim okolnostima koje je moguće pratiti na dvjema različitim razinama: na lokalnoj tršćanskoj i na široj (južno)europskoj devetnaestostoljetnoj razini⁷;
4. prema tome, odnos između lokalnoga tršćanskog izvanjezičnog konteksta i nekih jezičnih obilježja prezimenskoga korpusa može biti potvrđen

² Vlastite bilješke s predavanja akademika Šimunovića na poslijediplomskom studiju na Filozofskom fakultetu u Zadru u ožujku 2000.

³ Premda to ne znači da u hrvatskoj onomastičkoj literaturi ne postoje takvi radovi.

⁴ Pod "prezimenskim sufiksom" podrazumijevaju se segmenti koji su bili uobičajeni i inače posvjedočeni u antroponomastičkom sustavu širega tršćanskog područja; za označavanje neobičnih sufikasa koji nisu bili posvjedočeni u ne-nahodskom podsustavu antroponomastičkoga sustava, upotrebljava se termin "izmišljeni sufiks". Takvi su bili aglutinirani prezimenskom korijenu koji je bio izveden iz nahodova osobnog imena, (riječ je, dakle, o prezimenima koja su bila lažni metronimi ili lažni patronimi).

⁵ Vlastite bilješke s predavanja akademika Šimunovića na poslijediplomskom studiju na Filozofskom fakultetu u Zadru u ožujku 2000.

⁶ Naravno, moguće je pretpostaviti i neke sasvim slučajne okolnosti, poput primjerice prisutnosti nekih drugih osoba u pisarnici koje su nadjevatelju eventualno mogle "pomoći" da konstruira prezime i sl., koje nisu ostavile svoj trag u arhivskim dokumentima.

⁷ Budući da je ovaj tekst usmjeren prema ispitivanju odnosa između prezimenskih sufikasa i kulturalne raznolikosti grada Trsta i njegove okolice, ova opća razina označava XIX. stoljeća morala je biti potisnuta i u velikoj mjeri zanemarena.

i ocrtan analizom izmišljenih prezimena, a njome može biti pokazano da su prezimena koja su posvjedočena u tršćanskim orfanotrofijskim knjigama teško mogla biti izmišljena i zabilježena u registre nahodišta nekih drugih gradova jugozapadne Europe ili Austro-Ugarskoga Carstva⁸.

Neslučajnost motiviranosti ovih prezimena i povijesno-kulturalne informacije koje su kodirane u njima u ovom slučaju odražene su kroz inventivnu djelatnost dviju osoba⁹ koje su u godini 1839. izmišljale prezimena ili imenske formule za onu djecu čiji je imensko-prezimenski ili samo prezimenski identitet, zbog anonimnoga polaganja u obrtaljku nahodišta, bio nepoznat. Razlike koje bi se ticale obilježja tih prezimena, a koje bi izravno proizlazile iz njihovih mogućih različitih jezičnih znanja nisu uočene: prezimena koja su izmišljale bila su podjednakih jezičnih obilježja i samo se po različitom rukopisu moglo zaključiti da je riječ o dvjema osobama.¹⁰ No, živjele su u specifičnoj zoni u kojoj su se sastajala tri civilizacijska kruga – romanski, germanski i slavenski – bile su najmanje dvojezične¹¹ te na neki način i predstavnici određenoga dijela tršćanskog stanovništva u prvoj polovici XIX. stoljeća.

U nastavku su ocrtane tršćanska nacionalna, vjerska i jezična raznolikost, a zatim je izložena analiza sufixa i završnih segmenata koji su bili upotrebljavani za tvorbu nahodskih prezimena. Na kraju se dobiveni rezultati analize objašnjavaju pozivanjem na vezu između jezičnoga podrijetla sufixa i izvanjezičnoga konteksta unutar kojega su nastali.

2. Tršćanska kulturalna raznolikost¹²

2.1. Nacionalna i konfesijska raznolikost

Povoljne političke prilike koje su pogodovale formiranju Trsta kao specifičnoga središta u kojem je živjelo i u koje je neprestano doseljavalo kulturalno, jezično, konfesijski i etnički raznoliko pučanstvo u XIX. stoljeću započele su povratkom grada pod Austro-Ugarsko Carstvo kad su mu bile vraćene sve povlastice koje

⁸ Možda uz izuzetak prostorno najbližih, istarskih i kvarnerskih nahodišta čija grada nije očuvana ili dosad nije bila otkrivena, pa, nažalost, mogućnost provjere ove opaske izostaje.

⁹ Njihovo su ime i prezime nepoznati, a nepoznata je i njihova dob, njihov status kao i nacionalna pripadnost ili podrijetlo.

¹⁰ Drugi je nadjevatelj bilježio imena samo četrdesetak dana sredinom godine, pa je moguće zaključiti da je nakratko zamjenjivao pravoga nadjevatelja. Jedina razlika, osim rukopisne, koja je mogla biti uočena odražena je u činjenici da je “pravi” nadjevatelj identitet prihvaćenih nahoda bilježio slijedom osobno ime – prezime, dok je običaj njegovoga zamjenika bio obrnut: prezime – osobno ime (Archivio di Stato di Trieste (dalje u bilješkama AST), *Giornale degli orfanelli*, 1839. godina).

¹¹ Poznavale su talijanski i njemački (a nije im mogao biti nepoznat niti tršćanski dijalekt).

¹² Dijelovi ovog odjeljka nalaze se u Bertoša 2002: 44–48, 50–53.

je izgubio za vrijeme triju francuskih okupacija. Najvažnije je bilo to što mu je godine 1814. vraćen status slobodne i povlaštene luke (*portofranco*), jer je to imalo najviše utjecaja na veliki, snažni i brzi razvoj koji je tada započeo (Visintini 2001: 252–254): grad je ponovno počeo izrastati u najbitnije lučko, pomorsko, trgovačko i industrijsko središte na sjevernome Jadranu, obnovile su se brojne migracije ne samo iz bližih područja (Furlanije, Istre, Kranjske, Goričke), nego i iz udaljenih dijelova Carstva (Češke, Moravske), a također i iz ostalih europskih i neeuropskih država (Njemačke, Italije, Velike Britanije, Turskoga Carstva, Egipta).

Na njegovu je području živjelo i na njega neprestano doseljavalo kulturalno, jezično, konfesijski i etnički raznoliko stanovništvo. Tome treba pridodati i veoma dinamičnu dnevnu pokretljivost različitih kategorija stanovništva – seljaka, obrtnika, najamnih radnika, slugu i sluškinja, sobarica, trgovaca – koji su iz zaleđa i obližnjih područja dolazili u grad u potrazi za poslom i boljim životom.

Etničke manjine i nekatoličke vjerske zajednice koje su u XIX. stoljeću živjele u gradu i njegovoj bližoj okolini bile su brojne i bitne, jer su zauzimale poseban položaj u kontekstu rasta i kozmopolitskoga razvoja tršćanskoga društva (*usp.* Breschi, Kalc, Navarra 2001: 117). Od njih su najutjecajniji bili Židovi (*usp.* Catalan 2001a; Finzi 2001b: 54), a ostale manjine uključivale su prisutnost Nijemaca (*usp.* Dorsi 2001), Slovenaca (*usp.* Verginella 2001), Srba (*usp.* Dogo 2001), Grka (*usp.* Katsiardi-Hering 2001) i Armena (*usp.* Catalan 2001). Njihove su vjeroispovijedi bile raznolike: kršćanske i nekršćanske, katoličke i nekatoličke, a neki su pripadnici iste nacionalne manjine ispovijedali različitu vjeru (*usp.* Dorsi 2001: 562–566; Finzi 2001b: 54).¹³ Uz to su kulturalno i jezično heterogeno stanovništvo u samome gradu i na njegovu širem teritoriju svakodnevno boravili brojni stranci i imigranti, također različitih vjeroispovijedi i nacionalnih pripadnosti – bilo je mnogo istarskih Hrvata i Slovenaca te Furlana i Austrijanaca koji su mu gravitirali zbog prostorne blizine, ali i pridošlica iz Veneta, Papinske Države, Napulja, Sicilije, udaljenih krajeva Austro-Ugarskoga Carstva i Levanta (Breschi, Kalc, Navarra 2001; Finzi 2001b: 54).

Kroz cijelo XVIII. stoljeće i najveći dio XIX. stoljeća tri klasične zone iz koje je potjecao najveći broj doseljenika i doseljenica bile su Gorička, Kranjska i Istra (Breschi, Kalc, Navarra 2001: 160). U XIX. je stoljeću na četvrtom mjestu bila Dalmacija, a zatim su slijedili dijelovi Austrije, Češka, Moravska, Šlezija, Koruška, Tirol itd. (*n. d.*: 161). Jako je visok bio postotak useljenika iz područja koja nisu pripadala Austro-Ugarskome Carstvu (*n. d.*: 162): Turaka, Engleza, Egipćana, tako da su stranci (*“forestieri”*) činili značajan postotak od ukupnoga

¹³ Nijemci su, primjerice, vjerski bili veoma raznolika manjina: katolici i protestanti, luterani ili kalvinisti (*usp.* Dorsi 2001: 562–566; Finzi 2001b: 54).

broja gradskoga stanovništva koji se s vremenom konstantno povećavao. To mogu oslikati sljedeći podaci: godine 1835. u gradu i okolici boravilo je 20.406 stranaca što je bilo 23% od ukupnoga broja stanovnika. Od toga broja, 17.369 ih je potjecalo iz širokoga područja Austro-Ugarskoga Carstva, a 3.036 iz inozemstva. Najveći dio stranaca živio je u samome gradu, značajno manji broj na periferiji, a sasvim mali broj u obližnjim selima na Krasu (*n. d.*: 77).

2.2. Jezična raznolikost

Problemi koji iskrsavaju kad se želi proučavati sociolingvistička stvarnost nekoga prošlog vremena golemi su i nepremostivi: iz objektivne nemogućnosti oživljavanja svakodnevnih situacija upotrebe jezika u prošlosti izlazi da je rekonstrukcija moguća samo na temelju posrednih i drugotnih činjenica te očuvanih opisa suvremenika.

Ako se, dakle, uzmu u obzir nacionalna i konfesijska heterogenost tršćanskoga društva, njegova raslojenost i rascjepkanost, demografska mobilnost i dinamika dnevnih imigracija s jezično i kulturalno raznolikih područja, ukratko, svakodnevna situacija koju su suvremenici nerijetko uspoređivali sa sajamskim ozračjem (*nav. prema* Finzi 2001a: 320), jasno je da su plurilingvizam i diglosija u devetnaestostoljetnom Trstu morale biti uobičajene pojave. Različiti jezici kojima su govorili njegovi stanovnici međusobno su se razlikovali s obzirom na položaj koji su zauzimali kod različitih kategorija stanovnika: neki su bili većega, a drugi manjega prestiža; jedni su bili značajniji, a drugi nebitniji; jedni su bili čestotniji, a drugi rjeđi; jedni su imali službeni status, a upotreba je drugih bila ograničena na neformalne, kućne i ulične situacije.¹⁴

Iz te su se lingvističke raznolikosti izdvajali neki jezici koji su za funkcioniranje tršćanskoga društva, neovisno o tome je li se to odnosilo na službene (administrativne, sudske, bankarske, školske ili vjerske) upotrebe ili na neformalnu uličnu komunikaciju, bili od veće važnosti nego ostali. Tri su bila takva jezika: njemački, talijanski te hrvatski i slovenski koje suvremenici svrstavaju pod zajednički nazivnik *slavo*, podrazumijevajući katkad pod tim pojmom i srpski (*usp.* Agapito 1824, Kandler 1848), pa je njihovo pojedinačno istraživanje time znatno otežano. Uz te, u to doba još nestandardizirane jezike, zanimljivu je ulogu i značajan prestiž imao i tršćanski dijalekt.¹⁵

¹⁴ Osim toga, u svakodnevnim dodirima između govornika različitih jezika, za potrebe komunikacije sigurno su se ostvarivali mnogi nedefinirani idiomi i jednokratne kontaktne mješavine jezika različitih grana i porodica. Tršćanska je jezična situacija morala biti složena i slojevita i u njezinoj je realnosti teško moglo biti mjesta za pojednostavljene sheme poput, primjerice, one o tome kako je talijanskim jezikom govorilo stanovništvo unutar, a “slavenskim” (*slavo*), pri čemu se misli na hrvatski i slovenski, doseljenici izvan gradskih zidina.

¹⁵ U slučaju Trsta privrženost dijalektu bila je specifična: pišući o pojavi privrženosti dijalektu i lingvističkoj solidarnosti kao načinu da se uspostavi razlika u odnosu prema ostalima, često iz

Iako je kroz XIX. stoljeće njemački bio jezik administracije, u stvarnosti je, iz trgovačkih i gospodarsko-povijesnih razloga, prevladavao talijanski jezik u venetskoj varijanti (Finzi 2001a: 319, 327, 329). O tome dobro svjedoče i opisi suvremenika. Pišući monografiju o Trstu i okolici 1823. godine, grof G. Agapito bilježi: “Dominantan jezik u Trstu je talijanski dijalekt koji je po podrijetlu imao mnoga vlastita obilježja i ponešto se udaljavao od venetskog dijalekta, ali mu se malo pomalo približavao, na način da se, osim malih razlika, sad može reći da je isto venecijansko narječje” (Agapito 1824: 15). Nekoliko godina kasnije, osvrćući se na pitanje administrativnoga jezika u Trstu, P. Kandler u članku koji je napisao i objavio 1848. godine u svojem listu *Istria*, ističe dvojni suživot talijanskoga i njemačkoga i podcrtava činjenicu da carska odluka o njemačkome kao službenom jeziku nije imala nikakva utjecaja na provincijalna i gradska pitanja (Kandler 1848: 115–116).¹⁶

Značajno mjesto zauzimali su i neromanski jezici, posebice hrvatski i slovenski. Svjedočanstva obojice spomenutih autora to potvrđuju. G. Agapito obavještava da se u okolnim tršćanskim selima govori “*dialetto slavo*” (Agapito 1824: 15), a P. Kandler kaže da je u Trstu, osim poznavanja talijanskog, njemačkog, francuskog i engleskog, potrebno znati i “*slavo*” (Kandler 1848a: IX-24)¹⁷.

3. Analiza

3.1. Prethodne pripomene

U 1839. godini ukupno je u orfanotrofij bilo prihvaćeno 445 djece: od toga je 207 novorođenčadi bilo rođeno u rodilištu nahodišta (što znači da im uprava nahodišta nije nadijevala izmišljeno prezime, jer su ta djeca nosila majčino ili očevo prezime), a 238 ih je bilo položeno u obrtaljku. Od toga broja od 238 nahoda iz obrtaljke, 190 je imenovano umjetno konstruiranim prezimenom ili imenskom formulom, a četvero je novorođenčadi nominirano modificiranim obitelj-

razloga političke ili društvene naravi, T. De Mauro navodi za primjer upravo tršćanske aristokratske obitelji koje su pokazivale upornu tendenciju očuvanja starog dijalekta u svojoj punini (De Mauro 1970: 147).

¹⁶ A u jednome drugom članku, objelodanjenom u drugome broju istog časopisa i iste godine, posvećenome nacionalnostima tršćanskoga stanovništva, branio je posebnost koju je grad uvijek uspijevao očuvati, trgovačko-pomorsku ulogu koju ima na Jadranu i Sredozemlju zahvaljujući talijanskom jeziku i zaključio da bi uspostava njemačkoga bila nemoguća i da bi nanijela veliku štetu boljitku i napretku i regije i Carstva i civilizacije (Kandler 1848a: IX-24).

¹⁷ Izdvojiti govornike hrvatskoga iz ove grupne klasifikacije bilo bi veoma teško, pogotovo uzimajući u obzir činjenicu da je najveći broj istarskih Hrvata u Trstu u to doba ulazio u kategoriju “radne snage” najamnika, slugi, sluškinja itd. Hrvatska jezična sastavnica, međutim, nije bila neznčajna i nije uključivala samo govorni jezik hrvatskih istarskih i kvarnerskih doseljenica i doseljenika, nego i kulturnu djelatnost.

skim prezimenom na način da je promijenjen početni fonem njihova «pravog» prezimena (tab. 1): sufixi ovih prezimena, dakle, nisu bili mijenjani, pa su izuzeti iz poduzete analize. Također, analizom nisu obuhvaćeni akronimski postupci prezimenske tvorbe – tvorba prezimena iz fonema osobnog imena (u ovoj godini poduzimana samo kad je bila riječ o dvočlanim imenima) – jer takva prezimena nisu nastala derivacijom, niti ostali (nederivacijski) tvorbeni obrasci (tab. 2).¹⁸ Prezimena umjetno konstruiranih derivacijskim postupkom bilo je 170 i ona su podvrgnuta analizi kojom se pokušalo odvojiti onomastički korijen od sufixa, ustanoviti njegovo jezično podrijetlo te izračunati frekvenciju njihova pojavljivanja i brojnost (raznovrsnost) njihovih oblika.

tablica 1:

zadržana prezimena	izmišljena prezimena	modificirana prezimena	ukupno
251	190	4	445

tablica 2 – izmišljena prezimena:

način tvorbe	derivacija	akronimski postupak	ostalo
broj prezimena	170	7	13

3. 2. Prezimenski sufixi

Prezimena konstruirana sufixacijom u ovoj su godini među izmišljenim prezimenima prevladavala svojom brojnošću. Promatrajući sufixe u prezimenskom korpusu mogla su biti izdvojena dva potkorpusa:

1. potkorpus sufixasa koji su povjedočeni na području Julijske Venecije i koji su, prema tome, bili neizmišljeni (čije je jezično podrijetlo moglo biti utvrđeno);
2. potkorpus sufixasa, koje su činili ili jedan fonem ili fonemska skupina, koji na tom području nisu bili posvjedočeni i koji su, dakle, bili izmišljeni.¹⁹

¹⁸ Takva su, primjerice, prezimena: *Francton* (akronim od imena Francesco Antonio), *Gianvel* (akronim od Giovanni Evangelista), *Valpet* (akronim od Valentino Pietro), *Angul* (akronim od Antonia Guglielma), *Giacos* (od imena Giacomo Sebastiano), *Barfer* (od imena Bartolomeo Ferdinando) itd. (AST, *Giornale degli orfanelli*, godina 1839).

¹⁹ Tim su izmišljenim oblicima (kao nerijetko i onim neizmišljenima, uostalom) bila derivirana

Na ovakav način, prema tome, prezimena su bila konstruirana dvojako:

1. tvorbeno u užem smislu, s pomoću postojećih prezimenskih sufixasa;
2. aglutinacijom izmišljenog segmenta neobična oblika i nerijetko neobične grafijske realizacije prezimenskom korijenu.

Neizmišljeni su sufixi lingvistički bili raznovrsni: potjecali su iz talijanskog, njemačkog i hrvatskog/slovenskog jezika, a posvjedočeni su i sufixi karakteristični za venetsko-julijsko-furlansko područje čije je glavno obilježje apokopa krajnjih vokala, što je kao posljedicu imalo prezimenski oblik koji je završava na konsonant. Ako se promatra brojnost njihovih oblika, moguće je uočiti da su među njima prevladavali romanski (i to deminutivni) prezimenski sufixi, pri čemu je broj talijanskih oblika bio dvostruko viši od broja furlanskih oblika, dok su slavenski i germanski sufixi bili veoma neraznovrsni. Broj završnih segmenta također je bio prilično visok. Sljedeće tablice pokazuju oblike i jezično podrijetlo sufixasa koji su posvjedočeni u konstrukciji oblika nahodskih prezimena (tab. 3) i oblike završnih segmenta (tab. 4):

Ako se obrati pozornost prema njihovoj tvorbenoj plodnosti, odnosno učestalosti upotrebe u derivaciji prezimena, upadljiva obilježja izdvojenih sufixasa jesu:

1. izmišljeni su sufixi, iako oblično prilično raznovrsni (posvjedočeno je 11 oblika), upotrebljavani najčešće samo jedanput, rijetko dvaput; najplodniji je bio sufix *-k/-ck* koji je bio upotrijebljen četiri puta.
2. obrnuto, njemački sufixi koji su oblično bili neraznovrsni (samo tri oblika), bili su prilično frekventni; to vrijedi za sufix *-er* koji je u korpusu bio upotrijebljen za derivaciju 27 puta; ostala dva pojavila su se u korpusu samo po jedanput.
3. slavenski su sufixi u ovoj godini bili upotrebljavani izuzetno rijetko za prezimensku derivaciju: svaki sufix samo jedanput.
4. među talijanskim sufixima prevladavali su deminutivni, a najplodniji su bili sufixi: *-otti* (17 puta), *-ini* (14 puta), *-etti* (12 puta), *-i* (11 puta); neki

na prezimena koja su najčešće bila lažni metronimi ili lažni patronimi: oblik je bio aglutiniran prezimenskom korijenu koji je bio izveden od korijena ili početnog dijela korijena nahodova osobnog imena. Cjelokupni oblik takvih prezimena često nije odstupao od oblika koji mogli biti posvjedočeni na tom području i koji su podsjećali, primjerice, na njemačke ili slavenske prezimenske oblike: na primjer prezimena *Mark* (Maria Mar+k), *Giutz* (Giuseppe Giu+tz), *Mass* (Maria Ma+ss), *Anderl* (Andrea Ander+l), *Enok* (Enrico Eno+k), *Marinz* (Maria Mari+nz) itd. (AST, *Giornale degli orfanelli*, 1839. godina). Tek je morfološkom analizom bilo moguće zaključiti da je riječ o sufixima koji su bili izmišljeni i koji su preuzimali ulogu koja je na planu izraza i s obzirom na mjesto koje su zauzimali unutar prezimenskog okvira odgovarala ulozi koju su imali "pravi" prezimenski sufixi (o njihovu značenju – posebice društveno-kulturalnom – nemoguće je izvoditi zaključke na ovakvu malenom potkorpusu).

su bili upotrijebljeni sedam (sufiks *-elli*) i pet puta (sufiksi: *-oni*, *ati/atti*), a ostali jedanput ili dvaput; od rijetkih augmentativnih sufikasa najfrekventniji je bio upravo spomenuti *-oni*, dok sufiksi pejorativnoga značenja nisu nijednom posvjedočeni.

5. među sufiksima karakterističnim za furlansko i julijsko-venetsko područje po svojoj se najvišoj frekvenciji izdvajao sufiks *-el* (13 puta), ostali su bili upotrebljavani znatno manje: sufiks *-s* triput, ostali dvaput ili jedanput.

tablica 3 – prezimenski sufiksi:

talijanski sufiksi	njemački sufiksi	jul.-ven. sufiksi	slavenski sufiksi
-otti	-er	-s	-ov
-uzzi	-ar	-el	-ich
-oni	-mann	-in	
-olli/-oli		-on	
-essi		-os	
-elli		-as	
-ati/-atti		-an	
-etti		-iol	
-ini		-at	
-utti			
-ani			
-ana			
-ero			
-azzi			
-i			
-ezzi			
-etto			
-ori			

tablica 4 – oblici izmišljenih sufikasa:

završni segmenti
-erle
-k/-ck
-z/-tz
-thal
-ch
-eppo
-ant
-ss
-nz
-mund
-l

Tablica 5 prikazuje broj sufikslnih oblika i broj pojavljivanja u korpusu s obzirom na njihovo jezično podrijetlo.

tablica 5:

jezično podrijetlo suf.	tali-jansko	furl.-ven.	slavensko	germansko	neodredivo	ukupno
broj sufikslnih oblika	18	9	2	3	11	42
br. pojavljivanja u korpusu	92	26	2	29	21	170

4. Zaključne napomene

Zaključno se može ponoviti da su bitan položaj grada Trsta u Austro-Ugarskoj Carstvu i njegov uspon u XIX. stoljeću prouzročili složenu jezičnu, nacionalnu i konfesijsku raznolikost stanovništva²⁰ i da su one sa svoje strane posredno mogle znatno utjecati na jezičnu raznolikost nahodskoga prezimenskoga korpusa. Heterogeno jezično podrijetlo prezimenskih sufikasa moglo je biti ostvareno samo na području za koje su karakteristični učestali jezični kontakti, a grad Trst

²⁰ Osim navedene literature, o tome *usp.* Ara & Magris 2002.

i njegova šira okolica predstavljali su specifičan granični prostor na kojem su se sastajala tri kulturalna svijeta: romanski, germanski i slavenski.

S jedne strane, s obzirom na to da je talijanski jezik imao uporabnu i društvenu prednost, predvidljivo je da su broj sufikasa romanskoga podrijetla i njihova uporabna učestalost, odnosno tvorbeno plodnost, znatno premašivali broj i učestalost germanskih i, posebice, slavenskih. No, s druge strane, niska frekventnost i oblična neraznolikost sufikasa slavenskoga podrijetla – iz grafijskog je oblika sufiksa *-ich* nemoguće zaključiti je li sufiks bio slovenski ili hrvatski, a antroponomastički je korijen ionako bio umjetno konstruiran – ne moraju svjedočiti o “niskom” položaju slavenskih idioma među tršćanskim stanovništvom. U nekim je drugim godinama XIX. stoljeća taj patronimni/metronimni deminutiv bio učestaliji u prezimskoj tvorbi²¹, a osim toga, niska frekventnost po sebi ne govori mnogo: puno je bitnije uvidjeti da je postojala realna mogućnost pojavljivanja i takvih sufikasa, koja je posebice značajna kad je poznato da je riječ o prezimenima koja su bila izmišljena, te da su oni nedvojbeno zauzimali određeno mjesto u jezičnoj kompetenciji nadjevatelja.

Još jedan segment koji svjedoči o vezi između prezimskih oblika i tršćanske kulturalne heterogenosti jesu izmišljeni prezimenski završeci. Neki su od njih bili aglutinirani korijenu na taj način da su s njime tvorili oblike koji su nalikovali oblicima mogućih/stvarnih lokalnih prezimena.

Primjerice:

- *Anna Margherita Anmark* – korijen prezimena izveden je iz početnih slogova obaju članova osobnog imena; njemu je aglutiniran grafijski neobičan oblik *-k*: AN+MAR+K.
- *Andrea Anderl* – korijenu, koji je izveden iz osobnog imena uz sudjelovanje metateze, aglutiniran je oblik *-l*: ANDER+L.
- *Maria Marl* – isti obrazac konstrukcije: MAR+L.
- *Maria Mass* – korijenu koji je izveden iz početnog sloga osobnog imena aglutiniran je završni lik *-ss*: MA+SS.
- *Giovanna Gioverle* – GIOV+ERLE.
- *Amalia Maria Amarant* – AM+AR+ANT.²²

Naravno, tim su završnim segmentima tvorena i prezimena koja su bila neobičnijih oblika. Primjerice:

- *Enrico Enok* – prezime je nepravilni anagram dijela osobnog imena, a izvedeno je obličnim segmentom *-k*: ENO+K.²³

²¹ O tome *usp.* Bertoša 2002.

²² AST, *Giornale degli orfanelli*, godina 1839.

²³ AST, *isto*.

Većina su posvjedočenih sufikasa, ipak, bili sufiksi koji su i inače karakteristični za to područje. To su bili sufiksi koji su posjedovali “vlastitu” jezičnu povijest, jer su nastajali, zajedno s korijenima kojima su bili aglutinirani, u dugotrajnom procesu jezičnog formiranja cjelovitih prezimskih oblika. Pa ipak, njihova jezična raznolikost, koja je na neki način bila odrazom jezične (pa i ostale) raznolikosti tršćanskoga prostora²⁴ nije rezultat dugotrajnih povijesnih i migracijskih procesa, utoliko što prezimena derivirana s pomoću njih nisu bila “prava” prezimena kojima bi bilo moguće rekonstruirati pojedinačnu dugu jezičnu povijest. Ova su prezimena bila izmišljena neposredno prije nego što su bila zapisana u orfanotrofijske registre. Njihova tri obilježja koja su međusobno povezana – trenutni nastanak, umjetno podrijetlo i nepostojanje prethodnoga kontinuiteta (a budući je, zbog visoke stope smrtnosti novorođenčadi, bio krajnje neizvjestan) – čine od njih građu čiju specifičnost ne bi trebalo zaboravljati u budućim istraživačkim pristupima.

5. Izvori, rječnici i literatura

Izvori

Archivio di Stato di Trieste, Giornale degli orfanelli (1839. godina).

Rječnici i literatura

AGAPITO, G. 1824. *Compiuta e distesa descrizione della fedelissima Città e Portofranco di Trieste*. Trieste: Libreria internazionale “Italo Svevo”. (pretisak iz 1972).

ARA, A. & MAGRIS, C. 2002. (1982). *Trst: Identitet granice*. Zagreb: Durieux.

BERTOŠA, M. 2002. *Prezimena nahoda iz tršćanskoga brefotrofija u XIX. stoljeću* (magistarski rad). Filozofski fakultet u Zadru (neobjavljeno).

BOERIO, G. 1856. *Dizionario del dialetto veneziano. (Seconda edizione aumentata e corretta)*. Venezia.

BRESCHI, M, KALC, A, NAVARA, E. 2001. La nascita di una città. Storia minima della popolazione di Trieste, secc. XVIII-XIX. U Finzi, R. & Panjek, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste. sv. I. La città dei gruppi, 1719-1918*. Trieste: LINT.

CAPUTO, F. & MASIORO, R. 1988. *Trieste e l'Impero. La formazione di una città europea*. Venezia: Marsilio Editore.

CATALAN, T. 2001. Cenni sulla presenza armena a Trieste tra fine Settecento e primo Ottocento. U FINZI, R. & PANJEK, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste. sv. I. La città dei gruppi, 1719-1918*. Trieste: LINT.

²⁴ Jer je nastala upravo u određenom izvanjezičnom kontekstu kakav je bio opisan, a ne u nekom drukčijem.

- CATALAN, T. 2001a. Presenza sociale ed economica degli ebrei nella Trieste asburgica tra Settecento e primo Novecento. U FINZI, R. & PANJEK, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste*. sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918*. Trieste: LINT.
- CORTELAZZO, M. & ZOLLI, P. 1979-1988. *Dizionario etimologico della lingua italiana*. sv. I-V. Bologna: Zanichelli.
- DE FELICE, E. 1978. *Dizionario dei cognomi italiani*. Milano: Arnoldo Mondadori Editore.
- DE MAURO, T. 1970. *Storia linguistica dell'Italia unita*. Bari: Editori Laterza.
- DOGO, M. 2001. Una nazione di pii mercanti. La comunità serbo-illirica di Trieste, 1748-1908. U Finzi, R. & Panjek, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste*. sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918*. Trieste: LINT.
- DORIA, M. 1987. *Grande dizionario del dialetto triestino. Storico etimologico fra-seologico*. Trieste: Edizioni «Il Meridiano».
- DORSI, P. 2001. La collettività di lingua tedesca. U Finzi, R. & Panjek, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste*. sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918*. Trieste: LINT.
- FAVETTA, B. M. 1984. *Un itinerario nella Trieste dell'Ottocento*. Trieste: Edizioni LINT.
- FINZI, R. 2001a. La base materiale dell'italofonia di Trieste. U Finzi, R. & Panjek, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste*. sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918*. Trieste: LINT.
- FINZI, R. 2001b. Trieste perché. U Finzi, R. & Panjek, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste*. sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918*. Trieste: LINT.
- KANDLER, P. 1848. "Sul quesito Quale sia la lingua amministrativa per Trieste." *L'Istria, god.* III. 115-116.
- KANDLER, P. 1848a. "Sulla nazionalità del popolo di Trieste." U *L'Istria di Pietro Kandler, 1846-1852*. Trieste: Edizioni "Italo Svevo". (pretisak iz 1975).
- KATSIARDI-HERING, O. 2001. La presenza dei Greci a Trieste: tra economia e società (metà sec. XVIII – fine sec. XIX). U Finzi, R. & Panjek, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste*. sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918*. Trieste: LINT.
- KOLLMANN, I. 1808. *Trieste ed i suoi dintorni nel 1807*. (ur. S. degli Ivanissevich). Trieste. (pretisak iz 1978).
- KOSOVITZ, E. 1889. *Dizionario-vocabolario del dialetto triestino e della lingua italiana*. Trieste. (pretisak: 1968. Trieste: Libreria internazionale Italo Svevo).
- PARČIĆ, D. A. 1887. *Talijansko-slovinski rječnik (hrvatski)*. Drugo popravljeno i pomnožano izdanje. Senj.
- PAROVEL, P. 1985. *L'identità cancellata. L'italianizzazione forzata dei cognomi*,

- nomi e toponimi nella “Venezia Giulia” dal 1919 al 1945, con gli elenchi delle provincie di Trieste, Gorizia, Istria ed i dati dei primi 5.300 decreti.* Trieste: Eugenio Parovel Editore.
- PELLEGRINI, R. 2001. *Per un profilo linguistico.* U FINZI, R. & PANJEK, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste.* sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918.* Trieste: LINT.
- PINGUENTINI, G. 1986. *Nuovo dizionario del dialetto triestino. Storico – etimologico – fraseologico.* Modena: Del Bianco Editore.
- ROSAMANI, E. 1958. *Vocabolario giuliano.* Bologna: Cappelli Editore.
- RUTTERI, S. 1968. *Trieste. Spunti dal suo passato.* Trieste: Edizioni LINT.
- ŠIMUNOVIĆ, P. 1995. *Hrvatska prezimena: podrijetlo, značenje, rasprostranjenost.* Zagreb: Golden marketing.
- ŠIMUNOVIĆ, P. & Bratulić, J. (ur.). 1986. *Prezimena i naselja u Istri.* sv. I-III. Pula-Rijeka.
- VERGINELLA, M. 2001. Sloveni a Trieste tra Sette e Ottocento. Da comunità etnica a minoranza nazionale. U Finzi, R. & Panjek, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste.* sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918.* Trieste: LINT.
- VISINTINI, C. 2001. La crescita urbana. U Finzi, R. & Panjek, G. (ur.). *Storia economica e sociale di Trieste.* sv. I. *La città dei gruppi, 1719-1918.* Trieste: LINT.

Suffissi cognominali e eterogeneità culturale

(sul *corpus* dei cognomi dati ai bambini abbandonati del brefotrofitriestino nel 1839)

Riassunto

Il saggio analizza, sull'esempio del *corpus* di nomi inventati dati ai trovatelli del brefotrofitriestino nell'anno 1839, l'origine linguistica, la diversità delle forme e la frequenza d'uso ovvero la fertilità derivazionale dei suffissi con i quali venivano creati. Le menzionate caratteristiche dei suffissi vengono osservate entro la cornice dell'eterogeneità linguistica, nazionale e confessionale della città di Trieste nel XIX secolo.

Ključne riječi: sufiksi, antroponimija, kulturalna heterogenost (Trst), nahodi (antroponimija)

Parole chiave: suffissi, antroponimia, eterogeneità culturale (Trieste), trovatelli (antroponimia)